

Պրոլետարնե՛ր բոլոր երկրների, միացէ՛ք.

Վ. ՓՐԻԶԷ.

Ս Ո Ց Ի Ա Լ Ի Զ Մ

Թարգմ. ուսանելնի երկրորդ ուղղած հրատարակութիւնից.

14 SEP 2017

Պրոլետարնն ը բոլոր երկրներն, միացե՛ք.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐ.
ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏ ԴՐԱՏԱՐԿԱՌԹԵՄԻ ԼԱՅԱ ԵՆ ՏԵՍԵԼ՝

- 1) Ռ. Սոց. Փեդ. Խորհրդ. Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը:
- 2) Ն. Լեւնի. Նամակ Ամերիկեան բանւորներն—գինը՝ 1 ր.
- 3) Վ. Փրիշե. «Պրոլետարական պոեզիան»—գինը՝ 3 ր.
- 4) Զեյնեբի. «Բերետից յետոյ» (Զեկուցում Խորհուրդներն 5-րդ Հա-
մագումարն)—գինը՝ 1 ր.
- 5) Ներհւ. «Դեպքեր Բազում. 2. 3. Դանակցութիւնը և Բազմի
Խորհրդային Իշխանութիւնը—գինը՝ 1 ր.
- 6) Ն. Լեւնի. «Կար Մարքս» (Համառոտ կենսագրութիւնը և մար-
քսիզմի շարադրութիւնը)—գինը՝ 3 ր.
- 7) Ներհւ. «Ռուսական Յեղափոխութիւնը և պրոլետարիատի տակ-
աիկան»—գինը՝ 1 ր.
- 8) Ն. ԲՈՒՆԻՆ. «Կոմունիստներն ծրագրեր»—գինը՝ 10 ր.
- 9) ՊԱՆՈՒՐԻ. (Վելյամ) Ասիան և իւր գերը համաշխարհային պա-
տերազմի մղը—գինը՝ 7 ր.
- 10) ԿԱՐՆ. ՌԱՆԻ. 1 «Կոմունիստական Կուսակցութիւնը Դերմանա-
յում». II. «Կար լիբերալիստ» (Լիբերալիստի չկարող)—գինը՝ 1 ր.
- 11) «Խորհրդային Կառավարութեան նորան Վիլսոնի—գինը՝ 1 ր.
- 12) «Միասնական աշխատանքային դպրոցի կանոնադրութիւնը»—գինը՝ 3 ր.
- 13) Հ. ՅԱՆՔՈՒՄԵՆ. «Դեպք քաղաքական կախ—գինը՝ 1 ր.
- 14) Գ. ԶԻՆՈՒՄԻ. Ի. ԿԱՐՆԵՆԻ և Լ. ՏՐԱՅԻ—«Ն. Լեւնի» (Վա-
րդիւ Էլի Ռեյնսոյ)—գինը՝ 3 ր.
- 15) Կ. ՄԱՐԿՍ և Փ. ԷՆԳԵԼՍ «Կոմունիստական Մանիֆեստ»—Պլեխա-
նովի, Կուսակց. և հեղինակներն առաջարկներով—գինը՝ 10 ր.
- 16) Պ. ԼԵՔՍԱՆ. «Տնտեսական Ուղիւցիւն և Կոմունիզմը»—գինը՝ 3 ր.
- 17) ԿԱՐՊԻՆՍԿԻ. «Ի՞նչ բան է Խորհրդային Իշխանութիւնը և ինչ-
պէս է նա կազմուած»—գինը՝ 2 ր.
- 18) «Քրանիական Մեծ Յեղափոխութիւնը»—գինը՝ 3 ր.
- 19) Վ. ԿԵՐԵՆՏԵՆ. «Ինչպէս վարել ժողովը»—գինը՝ 3 ր.
- 20) Կ. ԵՐԵՄԵՆԻ. «Սոցիալիստական Խորհրդ. Հանրապետութիւնն» գ. 2 ր.
- 21) ԿԱՐՊԻՆՍԿԻ. «Ո՞ւր հետ էք գուր. դիւղաքը»—գինը՝ 1 ր.
- 22) Վ. ԱՊՆԵՆՍԵՆ. «Հայ փախսականներն»—(ձրի):
- 23) Ռուսաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան (ԲՆԼԻՆԵՐԻ)
ծրագրեր—գինը՝ 3 ր.
- 24) Ինտերնացիոնալ Պրոլետարման—գինը՝ 1 ր.
- 25) Ն. Լեւնի. «Թեգիներն բուրժուական և պրոլետարական զեմոկրա-
տիայի մասին»—գինը՝ 50 կողմ.
- 26) «Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան ներկայացու-
ցիչի զեկուցումը III Կոմունիստական Ինտերնացիոնալին»—գինը՝ 60 կ
- 27) «Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի Մանիֆեստը ամբողջ աշխարհի
պրոլետարեն ին»—գինը՝ 1 րուր.
- 28) Ն. Լեւնի. «Երրորդ Ինտերնացիոնալի տեղը պատմութեան մէջ»
—գինը՝ 1 ր.
- 29) Ն. Լեւնի. «Ի՞նչ պէտք է լինի մեր կուսակցութեան ահունը»—
գինը՝ 1 ր.
- 30) ՊԱՆԵՎՈՒՐ. «Թալանի բաժանումը» գինը՝—1 ր.
- 31) ԿԱՐՆԵՆ. «Իմպերիալիզմ և Արմենիան»—գինը՝ 5 ր.
- 32) «Կարմիր Աստղ»—գինը՝ 50 կ.

Վ. ՓՐԻՇԷ.

Ս Ո Ց Ի Ա Լ Ի Զ Մ

Թարգմ. ուսանողն երկրորդ ուղղութ հրատարակութիւնից.

Մ Ո Ց Ի Ա Լ Ի Ձ Մ

Բուրժուա - կապիտալիստական հասարակութեան հիմնական բնութագրերը

Ժամանակակից հասարակութիւնը «բուրժուական» է կոչւում այն պատճառով որ նրանում լտիրապետութիւնը բուրժուազիային (կապիտալիստներին) է պատկանում, իսկ «կապիտալիստական» է կոչւում նա նրա համար, որ բուրժուազիան զբաղւում է կապիտալիստական տնտեսութեամբ, այսինքն մեքենաների օգնութեամբ ահագին քանակութեամբ ծախու ապրանք է արտադրում և վաճառում է այդ ապրանքը հայրենի (ներքին) և օտար (արտաքին) շուկաներում:

Ժամանակակից հասարակութեան մէջ տիրապետող դասակարգը բուրժուազիան է, այդ այն հիմունքով՝ որ նրան են պատկանում զենքերը կամ արտադրութեան միջոցները, օրինակ, գործարանները, մեքենաները, կապիտալը: Ուրիշ կերպ ասած, ժամանակակից հասարակութեան մէջ տիրապետողը նա է՝ որին որ պատկանում են որ-

11-24966

պէս մասնաւոր սեփականութիւն
զէնքերը կամ արտադրութեան միջոց-
ները: Իսկ որովհետեւ կապիտալիստին են պատ-
կանում թէ գործարանը, թէ մեքենաները և թէ
կապիտալները, այդ պատճառով էլ հէնց նրան են
պատկանում այն բոլոր արդիւնքները, որ պատ-
րաստում են այդ իսկ արտադրութեան միջոց-
ների օգնութեամբ: Այսպիսով, ուրեմն ժամանակա-
կից հասարակութեան մէջ մասնաւոր սեփակա-
նութիւնն իր տիրապետութիւնը տարածում է ոչ
միայն արտադրութեան միջոցների վրայ՝ այլ և
սպառման ենթակալ արդիւնքների վրայ:

Ժամանակակից հասարակութեան մէջ սակայն,
ամէն մարդ արտադրութեան միջոցների սեփա-
կանատէր չի հանդիսանում: Շատ շատերն այդ
տեսակի սեփականութիւնից բոլորովին զուրկ են:
Այդ պատճառով էլ նրանք ինքնուրոյն տնտեսու-
թեամբ զրադել չեն կարող: Միակ բանը որ նոքա
ունին՝ դա իրանց աշխատատեղիան ձեռքերն են:
Սնոցեալ դարի սկզբին, Անգլիայում, այդ տեսակի,
բացի իրանց ձեռքերից ոչ մի սեփականութիւն
չունեցող մարդկերանց «ձեռքեր» էին անւանում:
Վերջիններս իրանց «ձեռքերը», իրանց աշխատան-
քը ծախում են այն տեսակի մարդկանց՝ ովքեր որ
արտադրութեան միջոցների տէր են: Այսպիսով
ուրեմն ժամանակակից հասարակութիւնը երկու
դասակարգի է բաժանւում, բուրժուազիա-

ի և պրոլետարիատի, սեփականատէրերի և
սեփականազուրկերի¹⁾

Որովհետեւ զէնքերը կամ արտադրութեան
միջոցները, այսինքն գործարանները, մեքենաները
և կապիտալները պատկանում են առանձին առան-
ձին կապիտալիստների կամ նրանց ընկերութիւն-
ներին, ապա ուրեմն բանւորներն էլ ենթարկւում
են նրանց, իսկ որովհետեւ պետութիւնն էլ է գտ-
նւում կապիտալիստների ձեռքին, այդ պատճառով
էլ նոքա բանւորների հետ վերաբերւում են տն-
պէս՝ ինչպէս որ իրենց հաճելի է:

Այսպէ՛ս ուրեմն, ժամանակակից հասարակու-
թիւնը երկու մասի է բաժանւում, տէրերի և
ստրուկներին:

Կապիտալիստները, որոնց պատկանում է թէ
պետական իշխանութիւնը և թէ արտադրութեան
միջոցները, տնտեսութեամբ զրադւում են բացա-
ռապէս իրանց շահերի և օգուտների համար: Նո-
քա ապրանքն արտադրւում են մեծ քանակու-
թեամբ, որպէս զի նրա վաճառումից ըստ կարել-
ւոյն շատ շահ ստանան: Կապիտալիստը բա-
ցառապէս շահւելու համար է տնտե-
սութեամբ զրադւում:

Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ նա

1) Մեծ սեփականատէրերի դասակարգի եւ ստրուտարիատի
միջև կայ եւ մանր սեփականատէրերի, գիւղացիների, արհեստա-
ւորների դասակարգը, որոնցից հարստանող անց կենում են բոլոր
ժողովրդի կողմն իսկ շրջանները ստրուտարիատին են միանում:

այնքան աւելի շատ է վաստակում, որքան աւելի քիչ ծախք է անում արտադրութեան վրայ: Այդ հատկութիւնն որոշ մասը, նա ուղի չուղի պիտի անի: Որինակի համար, եթէ նրա գործարանը գտնւում է մի այնպիսի հողամասի վրայ, որը տէր ունի՝ ապա, նա հարկադրւած է նրա համար վճարել այնքան, որքան որ կապահանջի հողատէրը. իսկ եթէ նրան մեքենայ գնել է հարկաւոր, ապա նա պիտի է մեքենայի համար նոյնպէս վճարի այնքան, որքան որ կապահանջի մեքենաների գործարանատէրը:

Բայց կայ մի տեսակ ծախք՝ որ կապիտալիստն ըստ իր ցանկութեան կարող է կրճատել, դա բանորրի աշխատավարձն է: Որքան բարձր է լինում բանւորի աշխատավարձը՝ այնքան քիչ է լինում կապիտալիստի շահը: Եւ կապիտալիստները ձգտում են ըստ կարելոյն քիչ վճարել բանւորներին, միւս կողմից էլ ստիպում են նրանց՝ որ որշան կարելի է շատ աշխատեն:

Իսկ բանւորի համար ի՞նչ տեսակի հետեւանքներ կարող են ունենալ քիչ աշխատավարձն ու երկարատեւ բանւորական օրը:

Իր աշխատանքի համեմատութեամբ քիչ վարձ ստանալով՝ բանւորը ստիպւած՝ պիտի ապրի հակառոգ զապահական բնակարանում, վատ պիտի սնուի, վատ հագուի, իսկ երկարատեւ աշխատանքի օրը պիտի հիւծի նրա ոյժերը, առողջութիւնը քայքայի, զրկի մտաւոր պատրաստականութիւն

ձեռք բերելու հնարաւորութիւնից, քաղաքական և հասարակական կեանքին բաւարար չափով մասնակցելուց և կուլտուրայի (գեղարուեստ, գիտութիւն, զբաղանքութիւն) բարիքներից օգտւելուց: Նրա ընտանիքն էլ է այդ դրութեան մէջ դանւում: Բանւորի կինը շատ յաճախ ստիպւած է լինում գործարանում աշխատել, իսկ որդիները նախնական դպրոցներում ստանում են շատ խղճալի կրթութիւն: Այսպիսով ժամանակակից հասարակութիւնը բաժանւում է շահագործողների և շահագործւողների:

Բանւորը որքան աւելի դիտակից լինի, նրա գոտակարգը որքան աւելի կազմակերպւած լինի՝ որպէս մի ամբողջութիւն, այնքան աւելի նա քիչ կցանկայ և կամ կկարողանայ հաշտել իր անապատ վիճակի հետ: Նա կլարի ամբողջ ոյժերը սրպէսզի իր դրութիւնը բարելաւի, աշխատավարձը բարձրացնի բանւորական օրը կարճացնի, պետութեան մէջ ձայն և ազդեցութիւն ձեռք բերի, նա իր այդ բնական և օրինակաւ իւրաքանչեւին ձգտելիս հանդիպում է կապիտալիստ դասակարգի կողմից բուռն դիմադրութեան: Բուրժուազիան վախենալով որ չլինի թէ պետական իշխանութիւնից և շահերից զրկւի՝ դիմում է ամէն տեսակի միջոցների որպէսզի կարողանայ բանւորի դեմ ու ձեռքը կապել և խանդարել նրան իր նպատակներին հասնելու: Երկու դասակարգերի միջև բոլորը-

ուում է մի անընդհատ տնտեսական և քաղաքական կռիւ, որ մերթ րնդ մերթ փոխուում է բոցարձակ քաղաքացիական կռիւի, ինչպէս որ յաճախ էր պատահում այլ, օրինակի համար Փրանսիայում:

Ժամանակակից հասարակութիւնը բաժանուելով շահագործողների և շահագործւողների՝ ի վերջոյ, դնում է զէպի անվերջանալի դասակարգային կռիւ:

Կապիտալիստների տիրապետութիւնը յանուն իրանց շահերի ժանրանում է ոչ միայն բանւորների այլ և յաճախ ամբողջ հասարակութեան և ամբողջ ազգայնակութեան վրայ: Ապրանքները պատրաստելով ծախելու համար, և պատրաստելով որքան կարելի է շատ, որպէսզի՝ ըստ հնարաւորութեան աւելի շատ շահ ստացւի, կապիտալիստն ամենեւին հոգս չի քաշում այն մասին, թէ արդեօք ապրանքների այդպիսի քանակութիւն հարկաւոր է, շուկան կարիք զգում է, ու ահա հասնում է այնպիսի ժամանակ, երբ շուկան ապրանքներով բերնէ բերան լեցւում է, ապրանքն այլևս չի ծախւում և առևտուրը կանգ է առնում, գործարանները փակւում են, հաղարաւոր բանւորներ փողոց են շարուում, միջին և փոքր գործարանատէրերը սնանկանում են, մանր սեփականատէրերը կորցնում են իրանց տնտեսած գումարները, տնտեսական կեանքն ամբողջապէս քայքայւում է և ազգայնակութեան լայն մասսաներում սկսում

են երևան դալ ոճրադործութիւններ ու աղքատութիւն:

Ճշնաժամի հետևանքները սարսափելի են, նոքա հասարակական և տնտեսական շէնքը հիմնովար ցնցում են:

Այսպիսով ուրեմն ժամանակակից բուրժուական կապիտալիստական հասարակութեան զլխաւոր պակասութիւնները հետևեալներն են.

1) Նա բաժանւում է երկու մեծ դասակարգերի, սեփականատէրերի և պրոլետարների, շահագործողների և շահագործւողների.

2) Այդ երկու դասակարգերի միջև առաջ է դալիս տնտեսական և քաղաքական անընդհատ կռիւ.

3) Կապիտալիստների տիրապետութիւնը բացառապէս յանուն իրանց շահերի, ոչ միայն բանւոր զստակարգին տնտեսապէս ծանր կացութեան մէջ է դնում այլ և առաջացնում է «ճշնաժամեր» (кризис)՝ որ ուժեղ կերպով ճնշում է ժողովրդական լայն մասսաներին:

Վերևում չիշւած բոլոր չարիքների հիմնական պատճառը՝ արտադրութեան միջոցների մասնւոր սեփականութիւն լինելու մէջ է կայանում: չէնց այն պատճառով, որ արտադրութեան միջոցները պատկանում են մասնաւոր մարդկանց, կապիտալիստներին, իսկ կապիտալիստները տնտեսութիւնը վարում են յանուն իրանց շահերի՝ ժամանակակից

հասարակութիւնը բաժանեց շահագործողների և շահագործվողների, որոնք անընդհատ կռիւ են մղում միմեանց դէմ, և հէնց այդ պատճառով էլ երկրի անտեսական կեանքը խանգարւում է ճշմարտամբերով:

Այս բոլորից արդէն պարզ կերպով երևում է որ ժամանակակից բուրժուա-կապիտալիստական հասարակութեան միջից մութ և քայքայիչ առանձնաշատութիւնները կոչնչանան միմիայն այն դէպքում, երբոր արտադրութեան միջոցների վրայ դուշութիւն ունեցող մասնաւոր սեփականութիւնը վերանայ, կամ նա՝ իր տեղը զիջի արտադրութեան միջոցների հասարակական սեփականութեան, այսինքն եթէ զօրծարանները, մեքենաները, կապիտալները (նոյնպէս և հողը) դառնան բոլորի՝ ամբողջ հասարակութեան սեփականութիւնը:

Ի ն չ բ ա ն է ս ո յ ի ա լ ի զ մ ր .

Այնպիսի հասարակական կազմ, որ տեղ գոյութիւն չունի դէնքերի և տրտադրութեան միջոցների մասնաւոր սեփականութիւն, որտեղ բոլոր զօրծարանները, կապիտալները, մեքենաները և հողը բոլորի և ամբողջ հասարակութեան սեփականութիւնն են կազմում՝ այդպիսի հասարակական կազմը կոչւում է սոցիալիստական: «Սոցիալիզմ» բառը Եւրոպական

է և նշանակում է «հասարակական» («բնդհանուր»):

Դեռ վաղուց, անցեալ դարի (տասնևիններորդ) առաջին կէսերից սկսած, երբ Եւրոպայում հէնց նոր հաստատւեց արտադրութեան բուրժուական կապիտալիստական եղանակը, նրա հետ էլ միաժամանակ ընկալի բուրժուա-կապիտալիստական հասարակութիւնը, բուրժուադիալի և ինտելիգենցիալի շարքերից ջոկ ջոկ մտախոհ ներկայացուցիչներ կապիտալիստական հասարակաբարձր բազմակողմանի ուսումնասիրութեան ենթարկեցին, պարզեցին նրա բացասական կողմերը, հասարակութեան նոր կազմի համար որոշ վարդապետութիւն մշակեցին, նոր սկզբունքներ ստեղծեցին և այդ ամբողջ նոր վարդապետութիւնը «Սոցիալիզմ» անւանեցին, իսկ ամենանոր հասարակութիւնը որ պիտի փոխարինէր բուրժուա-կապիտալիստականին՝ «սոցիալիստական»): Այդ առաջին սոցիալիստներն այնպէս էին կարծում թէ, նոր հասարակութեան իրականացումը հեշտ բան է, նրանց ասելով՝ բաւական էր կապիտալիստներին ապացուցել, որ նոր, սոցիալիստական հասարակութիւնն աւելի կատարեալ, աւելի լաւ է քան ժամանակակից կապիտալիստական կազմը, և նորա իրանք կօղնէին այդ լաւ և անհրաժեշտ գործի իրականացմանը:

Բ ու ը ժ ու ա զ ի ա ն կ ա Ր օ ղ է ս ո յ ի ա լ ի զ մ ն
ի ը ա կ ա ն ա յ ն ե լ :

Այդ առաջին սոցիալիստներից ամենից յայտ-
նինները անդլիացի Օուէնը և Ֆրանսիացիներ Փու-
րիէն ու Կարէն էին:

Նրանք բոլորը յոյսերով լի, աչքերը լառել էին
դէպի ապագան: Բայց քանի որ մի քանի դէմքեր
բանականութեան միջոցով հասկացան արդէն ներ-
կայ հասարակարգի բացառական կողմերը, քանի
որ նոքա արդէն գիտեն թէ ինչպէս պէտք է կառուցել
նոր հասարակութիւնը, որպէսզի կապիտալիզմի
մութ և աւերիչ ազդեցութիւններին վերջ տրւի,
ապա՝ նրանց թւում էր թէ բոլորովին դժտար չէ
համոզել ուրիշներին այդ բանում և նրանց իսկ
շարքերից գտնել իրանց համար աշխատակիցներ և
օգնականներ: Իսկ որպէսզի ուրիշներին էլ կարո-
ղանային համոզել այդ բանում, թէ սոցիալիզմը կա-
պիտալիզմից գերազանցօրէն բարձր է, սկսեցին
այդ ապագայ սոցիալիստական հասարակութեան
կազմը մանրամասն չեզոքով նկարել: Սոցիա-
լիստական կազմի մասին հրապուրիչ պատ-
կերներ նկարեցին թէ Փուրիէն և թէ Կարէն:
Իրանց քարոզը նոքա ուղղում էին զլիսաւորապէս
կապիտալիստներին և ինտելիգենցիային: Նրանցից
մէկն ասում էր, «հարուստ և կըթլաժ մարդիկ
աւելի ազդեցիկ են, եթէ անհրաժեշտ է այդ (սոցիա-

լիստական նոր հաւատքի բերել) հարգւններին և
թէկուղ աղքատներին»:

Այդ առաջին մի քիչ միամիտ սոցիալիստները
ամենևին չէին կասկածում թէ «հարուստ և կըթ-
լաժ» մարդիկ կարող են իրանց մերժել: Կարէն
հարցնում էր, «մի՞թէ մեծահոգի, արդարամիտ և
լուսաւորւած հարուստներ չկան»:

Բայց իհարկէ նրանք սխալեցին: Կապիտա-
լիստի համար աւելի շահաւէտ է, պահպանել ժա-
մանակակից կապիտալիստական հասարակութիւնը,
որտեղ թէ տնտեսական և թէ քաղաքական տի-
րապետութիւնն իրան է պատկանում, քան թէ
սոցիալիստական կարգերը, որտեղ բոլոր մարդիկ
միակերպ իրաւունքներ պէտք է ունենան: Այդ
պատճառով էլ այդ սոցիալիստների «հարուստ և
կըթլաժ» մարդկանց ուղղած բոլոր կոչերը մնացին
առտնց օրէիցէ արձագանքի:

Այսպէս, Փուրիէն շատ հրապուրիչ զոյներով
նկարադրեց սոցիալիստական հասարակութիւնը կամ
«Փալանտէր»-ը (ինչպէս նա ինքն էր անւանում),
որտեղ կեանքը բոլորի համար էլ դրախտ պէտք է
դառնայ: Այդպիսի Փալանտէրի կառուցման համար
փող էր հարկաւոր: Նա սպասում էր թէ, հա՛, էսա
միլիոններ ունեցող բարեգործը կգայ և հարկ եղած
փողերը կտայ: Նա սպասեց սպասեց և նպատակին
չհասած մեռաւ:

Այսպիսով խորտակեց այն յոյսը, թէ ինքը

բուրժուազիան, իրանք կապիտալիստները կդան օգնութեան և կկառուցեն նոր սոցիալիստական հասարակարգը: Այդ առաջին սոցիալիստները, որոնք երազում էին թէ «հարուստ և կրթած» մարդիկ նոր և աւելի կատարեալ հասարակութեան հիմքը կդնեն՝ կոչւեցին «սոցիալիստներ ուտոպիստներ», «ուտոպիա» բառից՝ որ նշանակում է «անիրականանալի երազ»:

Կ ո ո պ ե ր ա յ ի ա չ ի մ ի շ ո ջ ո վ ս ո ջ ի ա լ ի դ մ ը ն ի ը ա գ ո Ր Ժ Ե Լ ու փ ո Ր Ճ Ե Ր Ը .

Երբօր կապիտալիստների վրայ դրւած յոյսը ի գերեւ ելաւ՝ Օուէնի, Ֆուլքիէի և Կարէի հետևորդները փորձեցին սոցիալիզմն ուրիշ ճանապարհով, ընկերական կոոպերացիայի միջոցով իրականացնել: Մի ժամանակ ենթադրուում էր թէ՝ մի քանի մարդիկ միանալով կկազմեն մի ընկերութիւն, որեւիցէ տեղում, Եւրոպայից հեռու, ասենք Տիւսիսային Ամերիկայում ազատութեան և հաւասարութեան երկրում հող ձեռք կրերեն, սոցիալիստական համայնք կկազմակերպեն և կհիմնեն նոր, ընկերական լաւ հիմունքներով կեանք: Բայց այդ փորձերն էլ ոչ մի եզրակացութեան չափեցին:

Մի քանի օրինակներ բերենք:

Անցեալ դարի 20-ական թւականներին Օուէնի հետևորդներից հարիւր քնտանիք ուղևորւեցին Ամերիկա և Օխաեսա նահանգում Սոցիալիստական

համայնք հիմնեցին, այնտեղ հողը և արտադրութեան միջոցները բոլորին էր պատկանում: Այդ համայնքը տեղի անունով կոչւեցաւ «դեղին ագրիւրներ ի համայնքներ»: Համայնքի անդամների միջև սակայն շուտով տարաձայնութիւններ և վէճեր սկսեցին: Մի քանիսը բուրժուական ծագում ունէին կամ մտաւորականութեան շարքերից էին դուրս եկել, միւսները բանւորներ էին: Ամենուրեք հասարակութիւնների միջև դոյութիւն ունեցող դասակարգային զանազանութիւնը, որոշ կերպով արտացոլւեց և այդ սոցիալիստական համայնքի վրայ, և ներքին երկպառակումները վերջիվերջոյ այնպիսի կերպարանք ստացան՝ որ համայնքը ցրուեց: Նոյն աիպի ուրիշ մի քանի համայնքներ սովորական կապիտալիստական ձեռնարկութիւնների ընդթ ստացան:

Այսպէս անցեալ դարի 40-ական թւականներին, Տիւսիսային Ամերիկայում հիմնւած էր այսպէս կոչւած «Գոպէշալեան համայնքը»: Ընկերական գործին մասնակից լինել ցանկացող ամէն մի ոմն պիտի վճարէր իր բաժինը, պիտի գնէր իր համար արժէթուղթ: Համայնքի անդամներից մէկը, մի հարպիկ վաճառական, աստիճանաբար և աննկատելի կերպով բոլոր արժէթղթերը գնեց և դառնալով միակ բաժնեկիցիներ ունեցողը՝ ցրեց ամբողջ համայնքը, որն արդէն մի տեսակ կապիտալիստական ձեռնարկութիւն էր դարձել:

ձշմարիտ է, բոլոր սոցիալիստական համայնքները այդպիսի տխուր վերջաւորութիւն չունեցան: Կային և այնպիսի համայնքներ, որոնց անդամները ծագումով անհաւասար էին, բայց չցրւեցին և մասնակի-կապիտալիստական ձեռնարկութիւններ էլ չդարձան:

Այսպէս, անցեալ դարի 80-ական թւականներին չիւսիսային Ամերիկայում, Կալիֆորնիայում Կէլի անւանով մի համայնք էր հիմնւած: 90-ական թւականներին այնդեղ գնաց մի Ամերիկացի այցելութիւն, և վերադարձին մանրամասն կերպով պատմեց մեզ այդ համայնքի նիստ ու կացի և կազմի մասին հետեւեալը: Համայնքի անդամների թիւը 500 էր, նրանցից մի քանիսը վաճառականներ էին, մի քանիսը ինտելիգենտներ, մի քանիսն էլ բանւորներ: Ամեն ընտանիք իրա համար տուն ունէր, թէ տունը և թէ նրանում դառնաւ ամբողջ ինչքը այդ ընտանիքի մասնաւոր սեփականութիւնն էր կազմում: Բայց հոգն ու արտադրութեան միջոցները պատկանում էր ամբողջ համայնքին: Բոլոր անդամները պարտական էին ոչ աւել քան 8 ժամ աշխատել նրանց ամէն մի ժամույ աշխատանքի համար տոմսակ էր տրւում՝ որ 60 կոպէկի արժէք ունէր: Այսպիսով ուրեմն նրանցից ամեն մէկը կարող էր օրական 5 բոլրի վաստակել: Այդ տոմսակները պէտք էր ներկայացնել հասարակական պահեստատեղիներին և մթերքներ ստանալ: Համայնքի բոլոր գործերը ղե-

կալարում էին երեք բաժանմունքները, արտադրողական, սպառողական և բնդանուր գործերի (գաստիտարակութիւն, պահպանութիւն, զւարճութիւն) բաժանմունքները: Այստեղ ինչպէս երևում է, իրօք, սոցիալիզմը որոշ չափով իրականացրած է: Հոգն ու արտադրութեան միջոցները բնդանուր սեփականութիւն են կազմում: Մասնաւոր ձեռնարկութիւններ, մասնաւոր մագաղիններ և փող գոյութիւն չունին, բոլորը պարտական են աշխատել, արտադրութիւնն ու սպառումը ամբողջ համայնքի հսկողութեան ներքոյ է գտնւում:

Բայց մի ուրիշ տեսակէտից նայած՝ դա էլ դեռ սոցիալիզմ չի:

1) Այդ անպայման զեղեցիկ հասարակակարգի բոլոր բարիքներից օգտւում են միմիայն 500 հոգի, այն ինչ ֆնացած ամբողջ մարդկութիւնը այս համայնքում ապրելու հնարաւորութիւնից զրկւած է:

2) Բոլոր այդ բարիքներից կարող են օգտւել միմիայն նրանք՝ ովքեր որ որևիցէ կապիտալ ունեն, ասենք 1000 բ., ամեն մէկի բաժինն այդ չափ է, բնդունւելու համար դա որոշւած գումարը է:

3) Թէև աշխատանքը բոլորի համար էլ հարկադրական է՝ բայց բոլորը միակերպ 8 ութ ժամ աշխատել պարտական չեն, ցանկացողը կարող է երեք ժամ աշխատել, բայց այնդէպքում էլ նա աւելի քիչ մթերք պիտի օտանայ հասարակական պահեստներից քան ուրիշները:

11-2496697

4) Վերջապէս—սա ամենազլիխաւորն է— ամէն տարւոյ վերջում, համայնքի եկամուտները (ձեռագործների վաճառքից ստացւած փողեր) նրա անդամների միջև բաժանւում են, համաձայն ամեն մէկի դործ դրած աշխատանքի ժամերին, այնպէս որ համայնքի անդամները փող էլ ունեն, այն էլ ոմանք աւելի (ներանք, ովքեր աւելի են աշխատել) միւսները քիչ (ովքեր քիչ են աշխատել): Սանից դուրս է գալիս ուրեմն, որ այդ Կէվի համայնքը կիսասոցիալիստական համայնք է միաժամանակ լինելով և սովորական բաժնետիրական ընկերութիւն:

Այսպէս ուրեմն, ոչ սոցիալիստ-ուտոպիստների դիմումները, և ոչ էլ նոցա հետեորդների ընկերական կոոպերացիային փորձերը ցանկացւած նպատակին չհասցրին, սոցիալիզմն իրականացնել չկարողացան:

Ժամանակակից պետութիւնը սոցիալիզմն իրականացնել կարող է.

Բայց կարո՞ղ է պատահել որ այդ զեղեցիկ և խոշոր գործը պետութիւնն ի կատար ածի:

Այդ կերպ մտածում էր բանւոր դասակարգի մեծ զեկալուրներից մէկը, Լասսալը: Նա հետեեալ կերպ էր դատում: Նի՞մէ բանւորները կարողանան միանալ մի ուժեղ քաղաքական կուսակցութեան շուրջը՝ ապա պետութիւնն ուղի չուղի

նրանց հաշւի պիտի առնի և ամեն տեսակի զիջումներ անի: Դրա համար էլ նա սկսեց (գերմանացի) բանւորներին կոչ անել՝ որ վերջիններս միանային և մի կուսակցութիւն ստեղծէին, բայց այդ բանը իրականացնել չէր կարելի, քանի զոյութիւն չունէր ընդհանուր ընտրողական իրաւունք: Լասսալը մտածում էր թէ, այդ բանւորական կուսակցութիւնը պետութեան համար մի սպառնալիք կ'առնայ: Դրա հետ միաժամանակ նա կոչ էր անում բանւորներին արտադրողական ընկերութիւններ հիմնել, որոնք պէտք է ընկերական հիմունքներով ապրանքներ տրտադրէին: Սակայն առանց փողի այդ միաբն իրականացնել անկարելի էր: Ո՞վ պէտք է կապիտալով սպառազինէր այդ բանւորական արտադրողական ընկերութիւնները: «Պետութիւնը», պատասխանում էր Լասսալը: Նա սկսեց պետութեան գլուխ Բիսմարկի հետ բանակցութիւններ վարել, այն յոյսով՝ որ բան դուրս կ'գայ: Բայց Բիսմարկը լսեց-լսեց և ոչինչ էլ չարեց: Նւ դա շատ հասկանալի է:

Ժամանակակից պետութիւնը դասակարգային կազմակերպութիւն է, նա կապիտալիստների ձեռքում տիրապետութեան համար զէնք է դառել, այդ պատճառով էլ նա չի կարող ստեղծել այնպիսի հասարակակարգ՝ որն անհրաժեշտօրէն իրանց կապիտալիստներին պիտի հեռացնի:

Ահա մի ուրիշ փալլուն օրինակ էլ՝ որը նոյնպէս այդ բանի ճշտութիւնը կապացուցի,

Գերմանական կայսր Վելհելմ II-ը երիտասարդ ժամանակ բանւորական հարցով շատ էր հետաքրքրուած: Նա նոյն իսկ երազում էր սոցիալիստ-կայսր դառնալ: Նա հրամաններ արձակեց, որոնցում բանւորներին անտեսական զրութիւնը բարելաւելու և հոգևոր բարիքների մասին էր խօսուում: Այդ բոլոր միջոցները սոցիալիզմ լինելուց շատ հեռու էին, բայց ինչ էլ որ չլինէին՝ այնուամենայնիւ սոցիալիզմի համար 'ի հարկէ ձեռնտու էին: Երբոր գերմանացի արդիւնաբերողներն ու կապիտալիստները երիտասարդ կայսեր այդ ծրագիրներին մասին իմացան՝ յայտնեցին, որ, թէ նա չի գաղարի բանւորների հետ բարեկամութիւն սարքելուց՝ ապա նոքա ստիպւած պէտք է լինեն վերաքննել իրանց միապետական զգացմունքները», այսինքն նոքա գտին այլևս չեն աչակցելու: Եւ Վելհելմը յանուն իմպերիալիզմի հրաժարուեց սոցիալիզմից: Եւ նա ուրիշ կերպ չէր էլ կարող վերաբերւել, քանի որ կանգնած էր բուրժուա-կապիտալիստական կառավարութեան զլխում:

Եւ այսպէս սոցիալիզմն իրականացնելու փորձերն 'ի զուր անցկացան, կապիտալիստներից աչակցութիւն խնդրելը, ընկերական հիմունքներով կոպերացիաների սարքելը և թէ պետական իշխանութիւնը օգնութեան կանչելը: Ո՞վ կարող է և ո՞վ պիտի լինի սոցիալիզմի շերտ կողմնակիցները, ո՞վ կարող է և ո՞վ պիտի նրան կեանքում իրականացնի: «¹⁾ Բոլորտարիտար» — այդպէս պատասխանեցին

այդ հարցին Մարշան ու Էնգէլսը: Այդ հասարակ պատասխանը մարդկութեան պատմութեան մէջ նոր դարաշրջան բաց արեց:

Մարքսի և Էնգելսի պրոլետարական սոցիալիզմը:

Միմիայն բանւոր դասակարգը, միմիայն պրոլետարիատն է որ անմիջական կերպով շահադրդուած է և պահանջում է որպէսզի արտադրութեան միջոցները հասարակական սեփականութիւն դառնան, այլապէս չի էլ կարող լինել, որովհետեւ ժամանակակից հասարակութեան մէջ միմիայն նա է որ զրկւած է սեփականութիւնից, և հէնց դրանով էլ բացտարւում է նրա անտեսական, քաղաքական և հոգևոր ստրկութիւնը: Իրա համար էլ նա բնականօրէն սոցիալիզմի մարտիկն է համարւում, սոցիալիզմը նրա համար միւսնոյն է թէ դարաւոր շղթաներից ազատագրութիւն: Այդ միտքը պարզ և որոշ կերպով յայտնեցին առաջին անգամ Մարքսն ու Էնգելսն իրանց 1846 թւին հրատարակած «Կոմունիստական Մանիֆեստում»: Նոքա դարձան էմիգրանտներ և իրանց ամբողջ կեանքը նւիրեցին այդ գաղափարն իրականացնելու համար մղւող կռիւն, նրանք դրան ծառայեցին թէ խօսքով և թէ գործով:

Բաւական չէ ասել որ սոցիալիզմը կիրակա-նանայ միմիայն բանւոր դասակարգի ձեռքով, և

ոչ թէ բուժութեամբ ազիւ, ինտելիգենցիայի, ընկերակցական կոոպերացիայի և պետական իշխանութեան միջոցով, անհրաժեշտ է և ցոյց տալ այն ճանապարհները որոնցով պիտի գնաց և իր նպատակին հասնի բանւոր զասակարգը:

Որքան էլ որ բանւորները անտեսական կուրի միջոցով չբարեկաւէին իրանց նիւթական և սոցիալական դրութիւնը, այնու ամենայնիւ սոցիալիզմն իրականացնելու համար, այսինքն արտադրութեան միջոցները հասարակական սեփականութիւն դարձնելու համար՝ հարկաւոր է մի բան, անհրաժեշտ է որ բանւոր զասակարգը պետական իշխանութիւնն իր ձեռքը վերցնի: Ուրեմն բանւորների առջև կանգնած հերթական հարցը քաղաքական իշխանութիւն և քաղաքական իրաւունքներ ձեռք բերելու հարցն է: Միմիայն պետութիւնն իրանց ձեռքը վերցնելով, միմիայն տիրող զասակարգը դառնալով նոքա կկարողանան օրէնք հրատարակել՝ որի հիման վրայ արտադրութեան միջոցներն առնին բուրժուազիայի ձեռքից և յանձնին պրոլետարիատին:

Դա նշանակում է էկսպրոպրիացիա անել, դա նշանակում է մի ամբողջ զասակարգ զբզկել սեփականութիւնից, բայց մի՞թէ ինքը բուրժուազիան տնտեսական և քաղաքական իշխանութեան ձգտելիս չկատարեց մի շարք այդպիսի էկսպրոպրիացիաներ: Մի՞թէ նա իր գործարաններով և մեքե-

նաներով չոչնչացրեց մանր տրտադրողներին, արհեստաւորներին, մինչև հիմքը չսրբեց ու չտարաւ երբեմնի այդ ծաղկած ու բազմամարդ զասակարգին, չզրկեց նրան աշխատանքի ղէնքերից, որոնք պողպատէ հրէշների դէմ կուելու անընդունակ էին, կամ թէ մի՞թէ չզրկեց նրան գոյութեան միջոցներից: Նա չէ՞ր, որ արհեստաւորներին էկսպրոպրիացիայի ենթարկեց և պրոլետարացրեց նրանց: Եւ մի՞թէ նոյն այդ բուրժուազիան չէ՞ր որ աւատական և հորտական սեփականութիւնները ոչնչացրեց: Եւ Ֆրանսական բուրժուազիան չէ՞ր որ մեծ յեղափոխութեան օրերին ազնւականութեանը իրաւունքներից և սեփականութիւնից զրկեց:

Այսպիսով ուրեմն, այն ճանապարհը որով պրոլետարիատը դնալու է դէպի սոցիալիզմ՝ պետական, քաղաքական իշխանութիւն ձեռք բերելու համար մղուող կռիւն է, մինչև այժմ այդ իշխանութիւնը բուրժուազիայի ձեռքին է դնւում, որով նա ճնշում է պրոլետարիատին, իսկ անցնելով բանւոր զասակարգի ձեռքը՝ կազատի նրան ստրկական շղթաներից: Բուրժուազիան կապիտալիզմի հիմքերն ամրացնելու համար իշխանութիւնն իր ձեռքին մի տեսակ միջոց էր դարձրել, իսկ պրոլետարիատը տիրանալով դրան ոչնչացնելու է կապիտալիզմը:

Սոցիալիստական բանւորական կուսակ-
ցութիւնների պաշտօնաւար.

Եւ ահա անցեալ դարի 70-ական թւականնե-
րից սկսած՝ առաջ են դալիս ամէն տեղ, Եւրո-
պայում, Ամերիկայում, աւելի ուշ՝ նաեւ Եասպո-
նիայում, Աւստրալիայում և Սրգենտինայում (ա-
րաւային Ամերիկա) սոցիալիստական բանւորական
կուսակցութիւններ, որոնք յետագայում քաղաքա-
կան իշխանութիւնը գրաւելու նպատակով բոլոր
երկրների բանւոր դասակարգերն սկսում են կազ-
մակերպել որպէս ինքնուրոյն քաղաքական կուսակ-
ցութիւններ, դրանց բոլորի նպատակն է եղել
իշխանութիւնը և արտադրութեան միջոցները
համայնացնել, այլ կերպ ասած յանձնել պետու-
թեանը: Սակայն սոցիալիզմն իրականացնելու հա-
մար բանւորներին քաղաքական կուսակցութիւն-
ների մէջ մտցնելը բաւական չէ:

Իսկ որովհետեւ արտադրութեան կապիտալիս-
տական եղանակը տիրապետում է բոլոր երկրնե-
րում, որովհետեւ բոլոր երկրներում էլ տիրող դա-
սակարգը բուրժուազիան է, որովհետեւ սոցիալ-տն-
տեսական պայմանները համարեա ամէն տեղ էլ
միակերպ են, ապա ուրեմն անհրաժեշտ է որ բան-
ւորները ոչ միայն առանձին առանձին երկրներում
միութիւններ կազմեն, այլև փաստօրէն ամբողջ աշ-
խարհում միանան: Այդ պատճառով էլ Մարքսն

էնգելսն իրանց «Կոմմունիստական Մանիֆեստը»
հետեւեալ բառերով վերջացրին, «Պրոլետարներ
բոլոր երկրների միացէ՛ք»:

Բանւորական սոցիալիստական շարժման
միջազգային բնոյթը.

Բանւորական սոցիալիստական շարժումը շատ
վաղուց սկսեց սոցիալիստական բնոյթ կրել: 1864
թւին, Լոնդոնում առաջացաւ «ինտերնացիոնալը»
որի հոգին Մարքսն էր, և թէև 1876 թւին նա
ցրւեց՝ բայց այնուամենայնիւ 1889 թւին նորից
կեանք առաւ և իր գոյութիւնը շարունակեց
մինչև համաշխարհային պատերազմի սկիզբը:*)

Որպէսզի բանւոր դասակարգը կարողանայ
սոցիալիզմն իրականացնել, դրա համար բաւական
չէ որ նա մտնի սոցիալիստական կուսակցութիւն-
ներ և նրանց միջազգային միութեան մէջ, դրա
համար հարկաւոր են և մի քանի այլ արտաքին
պայմաններ, որոնք կախում չունին ոչ գիտակցու-
թիւնից և ոչ էլ պրոլետարիատի կամքից. դրա
համար անհրաժեշտ է ամենից առաջ ինքնուրոյն
արգիւնաբերական ձեռնարկութիւնների կրճատու-
մը, պէտք է որ դորժարանները ըստ հնարաւորու-
թեան աւելի քիչ ձեռքերում կենտրոնանան, կա-
պիտալների և դորժարանների կենտրոնացում է
հարկաւոր: Վերջի վերջոյ որքան աւելի քիչ ձեռ-

*) Կարդաւ «ինտերնացիոնալ» գրքակը.

բերում կենտրոնացած լինին կապիտալներն ու գործարանները՝ այնքան աւելի հեշտ կլինի բանւոր դասակարգի համար, որովհետեւ նա անց կենալով պետութեան գլուխը աւելի հեշտութեամբ կգրաւի այդ բոլոր բուրժուական սեփականութիւնը և սոցիալիզմ կյալաւարարի:

Կապիտալները և ձեռնարկութիւնները կենտրոնացումը:

Կապիտալները և ձեռնարկութիւնները աւելի և աւելի քիչ ձեռքերում կենտրոնանալը, որ, եթէ չասենք թէ Մարքսն էր, որ առաջինը նկատեց, թայց յամենայն դէպս նա էր որ հիմնաւորեց և զարգացրեց՝ գոյութիւն ունի ամէն տեղ, և այն բոլոր երկրներում՝ ուր կապիտալիստական տնտեսութիւնն է թագաւորում, աւելի մեծ չափեր է բնութենում:

Որպէսզի օրինակն առանձնապէս ուսանելի լինի բաւական է որ վերցնենք Ամերիկան: Այնտեղ արտադրութեան բոլոր ճիւղերը—ածխային, նեֆտային և պողպատային, շատ վաղուց արդէն միացել և կազմել են մի քանի տրեստներ և սինդիկատներ: Եթէ առաջ, ջոկ ջոկ և ինքնուրոյն կերպով, ասենք 10 հազար ձեռնարկութիւններ էին աշխատում, որոնցից իւրաքանչիւրն իր մասնաւոր տնտեսութիւնն ունէր, այժմ նոքա միանալով կազմում են մի քանի ձեռնարկութիւններ և

ունին հազարն կապիտալ (40 միլիարդ ռուբլի)՝ այդ փոքրաթիւ ձեռնարկութիւններից ամէն միս հանդիսանում է մի հազարն տնտեսութիւն որ ընդհանուր ցուցումների համաձայն է աշխատում: Նախկին ջոկ ջոկ և ինքնուրոյն տնտեսութիւնների նմանցում է ոչ միայն Ամերիկայում, միայնում նկատում է ոչ միայն Մեքսիկայում, այլև բոլոր եւրոպական երկրներում, նոյնիսկ այնպիսի համեմատաբար լատամայ երկրում, ինչպիսիք Ռուսաստանն է՝ մետաղի, ածուխի և շաքարի Ռուսաստանն է՝ մետաղի, ածուխի և շաքարի արդիւնաբերութիւնները այդպիսի միութիւններ են կազմակերպել Սոցիալիզմ իրականացնելու համար, ինչպէս արդէն Մարքսն ասել է՝ այդ տեսակի բազմաթիւ ձեռնարկութիւնների միացումը մի քանի մարդկանց ձեռքում մեծ կապիտալով, անհրաժեշտ է, դա կուշում է կապիտալի և ձեռնարկութիւնների կենտրոնացում: Սոցիալիզմը չէ՞ որ հասարակական, ընդհանուր տնտեսութիւն է: Այդ պատճառով էլ նա չի կարող իրականանալ այնքան ժամանակ՝ որքան ժամանակ որ երկրում գերակշռեն առանձին, մասնաւոր ձեռնարկութիւնները:

Այս տողերը կարգալօր ընթերցողը կարող է հարց տալ, եթէ բոլոր երկրներում կապիտալների և ձեռնարկութիւնների միախառնումը տեղի ունեցաւ, եթէ կապիտալիզմից դէպի սոցիալիզմ անցնելու համար հարկէ եղած արտաքին նպաստիչ հանգամանքներն ակներև են, ապա ինչու համար

սոցիալիզմը մինչև այժմ էլ չի իրականացել և մնում է որպէս զաղափարական համոզմունք կամ հոսանք: Դա բացատրւում է մասամբ այն պատճառով որ դեռ բոլոր երկրներում այդ միախառնումը անհրաժեշտ չափով տեղի չունեցաւ, միւս կողմից էլ, Մարքսն էր ասում, թէ, բանւոր զասակարգը կոչւած է սոցիալիզմն իրականացնելու համար, բայց փաստօրէն թէ Ամերիկայում և թէ Եւրոպայում նա դեռ բաւարար կերպով սոցիալիզմի ոգով տարւած չէ և դեռ չի էլ դիտակցում որ մարդկութեան ազատագրումը կապիտալի ճիրաններից իրա մեծ և սուրբ պարտականութիւնն է:

Վերջին 25 տարւայ ընթացքում բանւոր զասակարգի մի շարք աչքի ընկնող զեկավարներ և իրա բանւոր-զասակարգի շատ ներկայացուցիչներ այն համոզման էին, որ սոցիալիզմն իրականացնելու կարիք չկայ, որ բանւորական շարժման նպատակն է բանւոր զասակարգի զրուծիւնը բարելաւել ներկայ կապիտալիստական հասարակարգի սահմաններում միայն, իսկ զրա համար կատարելապէս բաւական են ձեռք բերւելիք մասնակի «բարենորոգումները» (ձեւափոխութիւններ, բարելաւումներ): Այդ ուղղութիւնը կոչւում է «բարենորոգչական»: Այդ ուղղութեան արտայայտիչներն էին հանգուցեալ նշանաւոր սոցիալիստ ժան Ժորէսը, ֆրանսիայում և խոշոր թէօրէտիկ Բերնշտայնը Գերմանիայում, զրանք սկսեցին մասսայական

կերպով բանւորներին իրանց կողմը քաշել թէ Գերմանիայում, թէ Գերմանիայում և թէ պրոֆեսիոնալ միութիւնների կողմ հայրենիք Անգլիայում, և ահա այդ բարենորոգչական ուղղութիւնը մասսաների միջև սոցիալիստական ոգու տարածմանն արգելք հանգիստացաւ,

Սակայն և այնպէս վերջին տարիներս, պատերազմի նախօրեակին, բանւոր զասակարգն Արեւմուտքում էլի արթնացաւ, շարժման ալիքները դնալով հետզհետէ վեր բարձրացան: Պրոլետարական չեղափոխութեան սպառնալիքն ստիպեց Եւրոպական զանազան պետութիւններին և բուրժուազիալին պատերազմ սկսել միմիանց դէմ:

Իսկ պատերազմն անսպասելի կերպով կռուող կողմերի տնտեսական և սոցիալական կեանքում այնպիսի փոփոխութիւններ մտցրեց, որ կապիտալիստական կարգերն ստիպւած որոշ փոփոխութիւններ ինքն ինքից և սոցիալիստական պետութիւնն ստեղծելու համար հոգ պատրաստեցին:

Պատերազմն և նրա ազդեցութիւնը սոցիալ-տնտեսական կեանքի վրայ

Պատերազմն ամենից տուաչ սարսափելի թանկութիւն առաջացրեց, այդ հանգամանքը ծանր կերպով ազդեց ազգարնակութեան տնտեսապէս թուլ շերտերի վրայ, միւս կողմից էլ զինւորական պիտոյքներ արտադրողներին հեքիաթալին հարստութեան տէր

դարձրեց: Եւ այն ժամանակ երբ ամբողջ Եւրոպայում մասսաները քաղցից մեռնում էին, միլիոններ ունեցողների թիւը հետզհետէ սկսեց աճել թէ Գերմանիայում թէ Ֆրանսիայում, թէ Անգլիայում և թէ մեզ մօտ Ռուսաստանում: Այդ խոյլ պատերազմն ամենից առաջ հասարակութեանը բաժանեց երկու առաւել ևս հակադիր կէտերի, բուրժուազիայի և պրոլետարիատի: Պատերազմն օժանդակեց որպէսզի մի կողմից կապիտալը կենտրոնանար իսկ միւս կողմից մասսաներն աւելի ևս բան, որականանային: Բայց այդ դեռ բոլորը չէ:

Մի քանի երկրներում տնտեսութիւնը կարգի բերելու և պատերազմն աւելի յաջողութեամբ մղելու նպատակով պետութիւնն ստիպւած եղաւ արդիւնաբերութեան այս կամ այն եիւղերն իր ձեռքը առնել, ուղիւս վարեց նա թէ սինդիկատ կազմողների և թէ ինքնուրոյն կերպով արտադրողների հետ: Այդ միջոցները մեծ չափերով իրագործեցին Գերմանիայում, Բայց այնուամենայնիւ դրանք էլ բաւարար չեղան:

Կեանքի համար անհրաժեշտ եղող մթերքների և առարկաների քչութեան պատճառով պետութիւնն անհրաժեշտ համարեց իր միջնորդութիւնը նաև մթերքների և պիտուքների բաժանման գործի մէջ, նա հաշի առաւ բոլոր մթերքներն ու պիտուքները, հացի, մսի, կոշիկի և այլնի համար տոմսակներ նշանակեց և մթերքների սպառման տեսակէտից

բոլոր քաղաքացիներին, թէ հարուստներին և թէ աղքատներին հաւասարացրեց: Բայց այդ էլ դեռ բիւ էր:

Պետութիւնը ոչնչի առջև կանգ չէր առնում, նա խառնեց նաև մասնաւոր սեփականութեան վերաբերող գործերին: Նա կապիտալիստ-ձեռնարկունների վաստակած գումարներից որոշ տոկոսից աւելին սկսեց զբաւել և գործադրել պետական ու զինուորական կարիքների վրայ: Բայց դա էլ դեռ բաւական չէր:

Որովհետև պատերազմը շատ ու շատ մարդկանց կլանեց, որովհետև պատերազմի տեղութեան ընթացքում ամեն մի նոր ասարուց յետոյ նորանոր սերունդներ զէնքի էին կոչւում, և որովհետև պետութեան բոլոր կարիքներին բաւարարութիւն տալու համար կենդրոնի ոյժերը բիւ էին, այդ պատճառով էլ մասամբ Գերմանիայում Բայց զլիսաւորապէս Անգլիայում հաստատուեց րնդհանուր պարտաւորիչ աշխատանք, այսինքն ամեն մի քաղաքացի ինչ տեսակի աստիճանաւոր էլ որ չլինէր, պարտական էր այս կամ այն գործով ծառայել և դրանով օգնած լինել պետութեանը:

Այսպիսով ուրեմն պատերազմը սոցիալ-տնտեսական կեանքում երկու կարեւոր նորութիւն մուծեց, մի կողմից նա սովորականից աւելի կարուկ կերպով հասարակութեանը բաժանեց երկու հակադիր դասակարգերի, քաղցած մասսաների և շատ

հարստացած բուրժուազիայի, միւս կողմից էլ ստիպեց պետութեանն իր կոնտրոլի տակ վերցնելու և արտադրութիւնը, և սպառողականութիւնը և թէ աշխատանքը:

Սոցիալիստական հասարակակարգի հիմնաւորումը Ռուսաստանում:

Պատերազմը ոչ միայն ամբողջ սոցիալ-տնտեսական կեանքի վրայ զրեց իր կնիքը, այլև օգնեց որպէսզի բանւորները արտադրութեան մասնաւոր կապիտալիստական եղանակից դէպի սոցիալիստական ձևը դիմէին, միւս կողմից էլ պրոլետարիատի բուրժուազիայի դէմ ապստամբելու, կապիտալիստներին յաղթելու և սոցիալիական լեգալիզմութեան յաղթանակի համար հոգ պատրաստելը:

Ամենից առաջ Ռուսաստանի բանւոր դասակարգն ապստամբեց:

1917 թ-ի փետրւարին բանւորներն ու զինւորները իրանց այնքան երկար ժամանակ սարկութեան և աղքատութեան մէջ պահող ցարական կառավարութեանը դէն շարտեցին: Իշխանութիւնը բուրժուազիայի ձեռքն անցաւ: Սկզբում բանւորներն ու զիւղացի չքաւորները ընդհանուր կերպով կապիտալիստների և կալւածատէրերի իշխանութեան հետ հաշտւեցին:

«Մեծամասնականների» կուսակցութիւնը, որ լետոյ «կոմմունիստական» անւանւեցաւ, հէնց սկզ-

բից հոչ էր անում շարունակել լեգալիստութիւնը, ցարական կառավարութեան լետեից կործանել նաև կապիտալի իշխանութիւնը, օակայն երկար ժամանակ այս կոչը մասսաների համակրտնքին չարժանացաւ: Բանւորներն ու չքաւոր զիւղացիները մեծաւ մասամբ իրանց զեկավարների, աչ էսերների և մենշեւիկների ետեից էին գնում, վերջիններիս ցանկութիւնն էր հոստատել բուրժուա-դեմոկրատական հասարակապետութիւն, այնպիսի հասարակապետութիւն՝ որի ժամանակ աշխատաւորները մի քիչ աւելի տղատ լինէին քան թէ ինքնակալութեան միապետութեան ժամանակ, որտեղ սակայն իշխանութիւնը պատկանելու էր կապիտալիստներին և կալւածատէրերին: Սատիճանաբար օակայն բանւորները, նրանց ետեից նաև զիւղական չքաւորութիւնը համոզւեցին, որ նախ բուրժուազիայի հետ համաձայնութիւնների գալու ընդունակ սոցիալիստները—աչ էսերներն ու մենշեւիկներն իրանց սոցիալիստ են անւանում, բայց սոցիալիզմն իրականացնելու համար սչինչ չեն անում, և երկրորդ որ բուրժուա-դեմոկրատական հասարակապետութիւնը շատ քիչ բանով է տարբերւում ցարական միապետականութիւնից:

1917 թ-ի հոկտեմբերին բանւորներն ու զինւորներն էլի ապստամբեցին, բայց այս անգամ նորաւորներն իր բուրժուազիայի դէմ և յաղթելով

նրան, այդ ճնշող դասակարգին սոցիալիստական
ռամկավարութեան հիմքը դրին, այսինքն, այնպիսի
ռամկավարութեան օրտեղ ամբողջ իշխանութիւնը
պատկանում է, միմիայն աշխատաւորներին, բան-
ւորներին և չքաւոր զիւղացիներին:

Նոր բանւոր-զիւղացիական կառավարու-
թիւնն ընտրւած էր հոկտեմբերեան յեղափոխու-
թեան կողմից, որի վերին մարմինը ժողովրդական
կոմիսարներ խորհուրդն էր, հիմնւած Բանւորների
և Զինւորների խորհրդների վրայ: Այս կառավա-
րութիւնը վճռական և եռանդուն կերպով սկսեց
բուրժուական-քաղաքական ամբողջ հասարակար-
գի հին շէնքը քար ու քանդ անել և նքա տեղ
կառուցել սոցիալիստական, կոմմունիստականը:

Իսկոյն եւթ հոգը զիւղացիների սեփականու-
թիւն յայտարարուեց, գործարանների և զաւօրների
վրայ բանւորական հսկողութիւն նշանակեց, ար-
դիւնաբերութեան մեծագոյն մասը ազգայնացման
էութարկեց, բանկերը ժողովրդական պետութեան
ձեռքն անցան, մասնաւոր առեւտուրը ոչնչացեց,
դպրոցների ու համալսարանների դռները բոլորի
առջև լայն բացւեցան, դպրոցը նոր «աշխատա-
ւորական» հիմունքների վրայ դրւեց, զօրաբանակը,
դասարանն ու ոստիկանութիւնը ամբողջապէս աշ-
խատաւորների շահերին ծառայել հարկադրւեցան,
սոցիալիստական կամ կոմմունիստական կեանքի հիմ-

քերք ամուր կերպով զրւեցին: Եւ այդ ուղղու-
թեամբ բուրժուական հասարակութեան ամբողջ
ժառանգութիւնը քանդելով, աւերելով և նրանց տեղ
նոր հիմնարկութիւններ ու կադմակերպութիւններ
ստեղծելով է դրադւած ժողովրդական կոմիսարների
խորհուրդը: Կենտրոնական թէ տեղական խորհր-
դային իշխանութեան ամեն մի դեկրետը ամեն մի
վճիռը աստիճանական կերպով ամբողջում են այն
հիմունքը՝ որի վրայ բարձրանում է Ռուսաս-
տանի Սոցիալիստական Ֆեդերատիւ Խորհրդային
Հանրապետութիւնը:

Համաշխարհային սոցիալիզմի ճանա-
պարհին.

Վերեւում ցոյց տրւեց որ սոցիալիզմը կարող
կլինի յաղթանակել միմիայն այն զէպքում, եթէ նա
իրականանայ ոչ թէ մի ալ մի քանի երկրներում,
դոնէ նրանցից ամենաառաջաւորներում: Սոցիա-
լիզմի յաթանակը տեւական դարձնելու համար բա-
ւական չէ եթէ մեզ մօտ Ռուսաստանում գոյութիւն
ունենայ սոցիալիստական հանրապետութիւն: Եթէ
առեւմտեան Եւրոպայում կապիտալիզմը չչափաւորի,
ապա այդ երկրների բուրժուական ամեն տեսակի
միջոցներ ձեռք կառնի, որպէսզի խորհրդային իշ-
խանութիւնը ճնշի ու վերացնի:

Ռուսաստանի սոցիալիստական հանրապետու-

Թեան փրկութիւնը համաշխարհային և սոցիալական լեզափոխութիւններից է կախած:

Մենք կատարեալ հիմք ունենք հաւատալու, որ սոցիալական լեզափոխութիւնը վաղ թէ ուշ տեղի կունենայ արեւմտքի մի քանի զլխաւոր երկրներում, թերեւ և ամբողջ աշխարհում: Մեր աչքերի առջև տեղի ունեցող դէպքերը այդ մեծ հաւատքը կատարեալ կերպով հաստատում և բացատրում են: Մենք ահանաժեռ եղանք դէպքերի՝ որ շատերը միանգամայն անհաւանական էին համարում: Շնորհիւ Գերմանիայի կրած պարտութեանը, այնտեղ առաջացաւ լեզափոխութիւն, այն ինչ շատերի կարծիքով այնտեղ այդպիսի լեզաշրջութիւն անկարելի մի բան էր: Եւ թէպէտ Գերմանիայում իշխանութեան դուրսը դեռ մեծամասնական-կոմմունիստները կանգնած չեն, բայց այնուամենայնիւ թշնամի արդէն սոցիալիստական հանրապետութիւն է յայտարարւած: Յեղափոխութիւններ առաջ եկան նաեւ Բուստրո-Վենգրիայում և Բուլղարիայում: Յեղափոխական շարժումը լեռնաշխարհի զարգացմամբ պիտի անցկենայ այն աստիճաններից, ի՞նչ աստիճաններից որ մեզ մօտ անցկացաւ, և եթէ նա այսօր փետրուարեան և մարտեան աստիճաններում է գտնուում դեռ, դա նշանակում է որ շուտով գալու է անհրաժեշտօրէն նաեւ կարմիր հոկտեմբերը:

Յեղափոխական շարժումը անցկենալով Ռու-

սաստանից Գերմանիա և Աւստրո-Վենգրիա, շարունակում է ընդդրկել և այնպիսի երկրներ՝ որոնք պատերազմին մասնակցութիւն ցոյց չեն տուել, օրինակ Շվեյցարիան, Հոլանդիան և Դանիան, բայց չնայած այդ հանգամանքին՝ այդ երկրների բունտարական մասսաները ցոյցեր են սարքում և պահանջում են «սոցիալիստական հանրապետութիւն» և «Խորհուրդներ»:

Այսպիսով ուրեմն իրանք տեղի ունեցող դէպքերը, միանգամայն համազօր կերպով խօսում են այն մասին, որ սոցիալիզմը հաստատուում է և ամրանում ոչ միայն Ռուսաստանում, այլ և ամբողջ Եւրոպայում, թերեւ և ամբողջ աշխարհում միւս կողմից էլ ամեն տեղ արտադրութեան միջոցները անցկենում են աշխատատեղների, բանուորների և զիւղացիների ձեռքը:

Սոցիալիստական պետութիւն.

Ի՞նչ հետեւանքներ կարող են առաջ գալ, եթէ զօրծիբները ու արտադրութեան միջոցները լանձնւեն բանուոր-զիւղացիական պետութեան: Կամ ուրիշ կերպ ասած, որո՞նք են այն սոցիալիստական պետութեան առանձնայատուկ բնութագծերը՝ որը որ պիտի է փոխարինելու կապիտալիստական պետութիւնը: Որովհետեւ արտադրութեան միջոցները

կամ դործիքները անցկենում են աշխատաւորական պետութեան ձեռքը, որովհետեւ նրանց միակ սեփականատէրը աշխատաւորական պետութիւնն է զառնալու, ապա ուրեմն ամենից առաջ վերանալու է մէջտեղից հասարակութեան դասակարգերի բաժանւելը, գործարանատէրերի և պրօլետարների խմբաւորութիւնները: Քաղաքացիները բոլորը միակերպ դրութեան մէջ պէտք է լինեն: Նրանք բոլորը պէտք է աշխատեն: Իսկ որովհետեւ ձեռնարկողները և պրօլետարները դասակարգերը ոչնչանալու են, արտալետարները իրանք բանւորները պիտի ղեկավարեն դրութիւնը իրանք բանւորները պիտի ղեկավարեն ապա ուրեմն չեն լինելու ոչ շահագործողներ և ոչ էլ շահագործւողներ: Որովհետեւ արտադրողական աշխատանքի պիտի կոչւեն բոլորն անխտիր (գուցէ բացառութիւն լինի նշանաւոր հետախոյզների և զիւտ անողնեջի համար), որովհետեւ պիտի ներմուծւի կեանքում ընդհանուր պարտադիր աշխատանք, ապա այդ պատճառով էլ ապագայում մեղանից ամեն մէկը աշխատելու է համեմատաբար աւելի քիչ, ընդամենը մի քանի ժամ օրական, իսկ մնացած ժամանակը նւիրւելու է ազատ կերպով մտաւոր զարգացման և հոգևոր կուլտուրայի բարեքննից օգտւելու:

Սոցիալիստական պետութեան մէջ միմիայն իրա շահերի համար արտադրող կապիտալիստական դասակարգը գոյութիւն ունենալու է, այդ պատ-

ճառով էլ արտադրութեան բնոյթը պիտի փոխւի: Այժմ ապրանքները արտադրւում են շուկայում ծախելու համար, իսկ այն ժամանակ մթերքներն ու առարկաները պիտի արտադրւեն աղքատնակութեան կարիքներին բաւարարութիւն տալու համար միայն: Արտադրութեան վերահսկիչ մարմինը ժողովրդական Տնտեսութեան Դերագոյն Խորհուրդը կ'ադարդի, թէ որքան մթերքներ ու պիտուքներ են հարկաւոր, որքան աշխատաւորական ժամեր են հարկաւոր նրանց արտադրութեան համար, եթէ նկատի առնւի որ բոլոր քաղաքացիներն էլ աշխատելու են, և կ'հաստատի օրական աշխատանքի համար որոշ ժամեր:

Տնտեսութիւնը պիտի տարւի կանոնաւոր կերպով, ոչ լանուս շահի, այլ աղքատնակութեան կարիքներին բաւարարութիւն տալու համար, չափւած և ծրագրւած:

Իսկ քանի որ այդպէս է ապա վերանալու են և տնտեսական ճշնաժամերը, որոնք այնքան աւելի է կերպով են աղքատ աղքատնակութեան վրայ, որքան աշխատաւորները վրայ: Այդ գնաժամանաւոր աշխատաւորները վրայ: Այդ գնաժամերը առաջանում են այն պատճառով, որ կապիտալիստական հասարակութիւնը արտադրում է առանց չափի և առանց ծրագրի, ի նկատի ունենալով միմիայն իր օեփհական շահերը:

Իսկ որովհետեւ պէտք է արտադրւեն ոչ

Թէ ժախլեու ալլ օգտադորժելու համար, ապա ուրեմն հառկանալի է, որ փողերն էլ պիտի կորցնեն իրանց արժէքը: Կատարւած աշխատանքի փոխարէն տմեն մէկը պիտի ստանայ համապատասխան տոմսակներ, և փոխարինէ առարկաներով կամ մթերքներով, ինչպէս որ այդ բանը տեղի էր ունենում Սմերիկայում զանազակէ վի համայնքում, իհարկէ այնպիսի առարկաներով կամ մթերքներով ինչ որ իրան հարկաւոր են: Տոմսակների փոխարէն վերցրիրան հարկաւոր են: Տոմսակների փոխարէն վերցրւած ապրանքները կդառնան այն մարդու մասնաւոր սեփականութիւնը՝ ով որ ստացել է: Վերջապէս դասակարգերի վերջանալով, անհետանում է նաև դասակարգային կռիւը, որ մինչև այժմ կողմն է, պատճութեան զլխաւոր բովանդակութիւնը: Հասարակական կեանքը պիտի սարքւի ոչ թէ առանձին խմբակների թշնամանքի՝ ալլ բոլոր քաղաքացիների աշխատակցութեան վրայ: Այն բոլոր ոյժերը և այն ամբողջ ժամանակը որ երբեք կորչում էր դասակարգային կռիւի վրայ, այժմ սոցիալիստական պետութեան օրով պէտք է մխտէն կեանքը բոլորի համար կատարեալ, բազմակողմանի, բովանդակալից, երջանիկ և գեղեցիկ դարձնելու համար:

Սոցիալիստական կուլտուրա.

Յաճախ կարելի է լսել, շատ անգամ նոյնիսկ սոցիալիստների բերանից, որ բանւոր դասակարգը սոցիալիզմից կստանայ միմիայն բարելաււած անտեսական դրութիւն, որ նա միմիայն նիւթական բաւարարութիւն կունենայ:

Այդպէս ասել միևնոյնն է թէ սոցիալիզմը շատ նեղ իմաստով հասկանար:

Փաստօրէն, սոցիալիզմը միմիայն ստամբօր խնդիր չի, նա մարդկանց համար կրերի իր հետ ոչ միայն նոր և աւելի կատարեալ հասարակական կազմ ալլև հողեոր նոր կուլտուրա:

Միշտ այդպէս է եղել երբոր հասարակական կեանքում առաջացել են կարեւոր սոցիալ տնտեսական փոփոխութիւններ: Երբոր կեանքի արհեստաւորական և ազնւական կազմին փոխարինեց աւաւորական և ազնւական կազմին՝ այն ժամանակ նա առաջ քաղապրտալիստականը՝ այն ժամանակ նա առաջ քաղեց ոչ միայն նոր դասակարգ բուրժուազիային, շեց ոչ միայն նոր դասակարգ բուրժուական կուլտուրա, նոր բարքեր, նոր իդէալներ, նոր գրականութիւն և նոր գեղարւեստ սեղծեց: Ճիշտ այդպէս էլ սոցիալիզմը փոխարինելով կապրտալիզմին, կրերի նոր կեանք և սոցիալիստական նոր կուլտուրա:

Իհարկէ հիմալ հնարաւոր չէ ասել մանրամասն

տեսակի աշխարհայեացքն ու բարոյականութիւնը ինդիվիդուալիստական են կոչուում: Գործնական կեանքում այդ «ինդիվիդուալիզմ» ստիպում է մարդկանց ամենից առաջ իրանց սեփականի մասին հոգալ և ղեկավարել «իմ շապիկը իմ մարմնին աւելի մօտ է» քաղաքականութեամբ: Սոցիալիստական պետութեան մէջ անձնաւորութիւնը պիտի ամբողջացէս ենթարկելի պետութեան, հասարակութեան և կամ կոլլեկտիւին: Մանկութիւնից սկսած և շարունակած մինչև կեանքի վերջը նա պիտի իմանայ և զգայ, որ նա գոյութիւն ունի ընդհանուր բարիքի համար, որ նա ոչ թէ իր՝ այլ բոլորի համար է ապրում, որ նրա բաղդը կախած է բոլորի բաղդից: Մանկութիւնից և ամբողջ կեանքի ընթացքում նա պիտի գիտնայ ու զգայ, որ անձնականը համեմատած ընդհանրականի, ամբողջի և կոլլեկտիվի հետ՝ ոչինչ է:

Անհատական աշխարհայեացքը իր տեղը հաւաքականին է զիջում:

Որովհետև բոլորն էլ պիտի գիտակցին որ նոքա իրաւահաւասար աշխատատեղեր են, ընդհանուր գործի աշխատակիցներ՝ ապա սւրբեմն նոքա պիտի զգան իրանց վերաբերմունքով էլ, և փոխադարձ յարաբերութիւններում էլ պիտի ղեկավարւին ոչ թէ էգոիզմով, այլ ընկերական զգացումով:

Սրտէս ուրեմն, սոցիալիստական պետութիւնը կը երազանցի կապիտալիստականին, բայց ոչ միայն տնտեսական յարաբերութիւններում, ոչնչացնելով դասակարգային թշնամութիւնը, տնտեսական ճգնաժամերը և օեփնականատէրերի ու պրոլետարների միջև տեղի ունեցող հակադրութիւնը, այլ և իր ճօխ կերպով ծաղկելիք կոլտուրայով, և իր ճօխ կերպով ծաղկելիք կոլտուրայով, որն ասում է պէտք է բոլոր յան կոլտուրայով, որն ասում է պէտք է բոլոր անձնականը ենթարկելի ընկերական զգացմունքին և ընդհանուր բարիքի գաղափարին:

Վերջապէս կփօխւին և միջադպիւն յարաբերութիւնները:

Ի՞նչ որովհետև պատերազմը առաջացաւ շնորհիւ կապիտալիստական տնտեսութեան, որովհետև կապիտալիստական դասակարգերը ձգտում էին նոր շուկաներ ձեռք ձգել, պարզ է, որ սոցիալիզմի տիրակալութեան օրով, երբ այլևս դասակարգեր չեն բազմապատկուել, երբ կտարւի ոչ լանու շահի, չինի, տնտեսութիւնն էլ կտարւի ոչ լանու շահի, այն ժամանակ կօչնանան նաև պատերազմները:

Առանձին սոցիալիստական կառավարութիւններ չեն միջև կապատուի տեւական և լաւատեւական խաղաղութիւն:

Ինչպէս որ սոցիալիստական պետութեան քաղաքացիները պիտի զգան իրանց մէկ մէկի վերա-

բերմամբ որպէս ընկերներ, այնպէս էլ զանազան
 ժողովրդների ներկայացուցիչները պիտի զգան իրանց
 որպէս եղբայրներ: Երկրի վրայ պիտի թափաւորի
 ոչ միայն մարդկանց հաւասարութիւն՝ այլ և ժո-
 ղովուրդների եղբայրութիւնը:

- 33) Ն. ԼԵՆԻՆ. «Բաղաճական կուսակցությունները Ռուսաստանում
և պրոլետարիատի վերաբերմունքը»—
34) ՊԻԼՅԵԼՄ ԼԻԲԿՆԵՆՍ. «Սարգերն ու ճանճերը»—գինը՝ 1 ր.
35) Ն. ԵՆՏՈՆՈՎ. «Վարդա Լ. Լիզովիկ ԽՍ Ի. Նիկոլայ Ու»—գինը՝ 1 ր.
36) Վ. ՊԵՐՅԱՆՍԿԻ. «Անգլիացիներն ի՞նչպե՞ս են ճշուն իրանք իբրեւ-
նույն թեան առկա գտնուող գիւղացիներին»—գինը՝ 3 ր.
37) Ե. Լ. ՊԵՐՅԱՆՍԿԻ. «Գիւղացիական հոսանքների ծագումը»—
գինը՝ 1 ր. 50 կ.
38) Գ. ՀԱՅՎԱՆՆԻ. «Պրոլետարիատն յեղափոխությունը և Աբեհիտի
բուլետենները»—գինը՝ 3 ր.
39) Գ. ՀԱՅՎԱՆՆԻ. «Ազգությունների ինքնորոշումը» և «Կոմունիստ-
ները»—գինը՝ 1 ր. 50 կ.
40) Ը. ԿԱՐԻՆՆԵՆ. «Վոլկամի պրոլետարիատի պատմությունը և
Մաժեգ և Ագիդեկովս»—գինը՝ 2 ր.
41) «Վարժիչ Ատոդ» (երկուրդ հրատարակություն)—գինը՝ 50 կ.
42) «Ի՞նչ է առկա հոկտեմբերյան յեղափոխությունը»—գինը՝ 1 ր.
43) Վ. Ի. ՈՒԼԵՆՆՈՎ. (Լենին). Համառոտ կենսագրություն (պատկերով)
—գինը՝ 1 ր.
44) ԲԱՆՆՈՐ ՀԱՅԳ. «Վարժիչ բանակ»—գինը՝ 3 ր.
45) ՎԵՏԻՆ. Ի՞նչ բան է կոմունիստները»—գինը՝ 1 ր.
46) ԲԻՅ. «Գիւղական կոմունիստներ»—գինը՝ 1 ր.
47) Վ. ՏԵՐԵՆՆ. «Ի՞նչ է առկա Լենինը գիւղացիներին»—գինը՝ 2 ր.
48) ԲԻՍԵՐԵՆՍԿԻ. «Ի՞նչպե՞րից»—գինը՝ 2 ր.
49) Ը. ՄԱՐՏՈՆԻ. «Ազգային հարցի առթիւ»—գինը՝ 3 ր.
50) Ը. ԿԱՐԻՆՆԵՆ. «Վոլկամի պրոլետարիատի պատմությունը և
Ալեքսանդր Զապորեժն»—գինը՝ 3 ր.
51) Ը. ԿԱՐԻՆՆԵՆ. «Հայաստանի ազգային»
52) ԲԻՅ. 26 կոմունիստների յիշատակներ.
53) Ն. Մ. ԼՈՒԿԻՆ (Ի. ԵՆՏՈՆՈՎ). «Նիկեդեի և պետություն»—գ. 1 ր.
54) ԵՆՂ. ԼԱԼԱ. «Երկու ճանաչ պատկեր»
55) ԱԼ. ՄԱՐՏՈՆԻ. «Միջադէպ Նալբանդան»—գինը՝ 3 րուբ.
56) «Հայրենիք վերադարձած գեղեցիկներ». Ողջուն Խորհրդային Եր-
աստանից»—գինը՝ 1 րուբ.
57) Ե. ԵՄԵՐՍՈՎՍԿԻ. «Հայրն ու Որդին» (Վիկենյան և Կարլ Լիբկեխտ-
ները)—գինը՝ 1 րուբ.
58) ՊԱՆԵՎՈՒԿ. «Կոմունիզմ և Դեմոկրատիզմ»—գինը՝ 1 րուբ.
59) ՍՏԱԼԻՆ. Հոկտեմբերյան յեղափոխությունը և ազգային հարցը—
գինը՝ 2 րուբ.
60) ԿՈՆԿՈՒ. Փաթիլի կոմունիստները»—գինը՝ 3 րուբ.
61) Ռուսաստանի Սոցիալիստական Գեղեցիկ. Խորհրդային Հանրա-
պետություն Սահմանադրությունը. 2-րդ հրատարակություն—գինը՝ 2 ր.
62) * * Անգլիական իմպերիալիզմը և Աբեհիտը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0822999

- 1) Ն. ԼԵՆԻՆ. Պետությունը եւ յեղափոխումը:
- 2) Ն. ԼԵՆԻՆ. Իմպերիալիզմ:
- 3) Ս. ՄԱՐԿՍ. Ցեղափոխությունը եւ հակաշեղափոխությունը. Դեքման-
ի-յում:
- 4) Գ. ՄԱՐԿՍ. Գաղափարական պատերազմը Փրանսիայում:
- 5) ՊԼՈՒՏԿԻՆ. Գ. Մարքսի տնտեսական ուսմունքը:
- 6) ՊԼԵԽԱՆՍԿ. Մարքսիզմի հիմնական խնդիրները:
- 7) ՊԵՐԳՈՎՍԿԻ. Ցարիզմ եւ յեղափոխությունը:
- 8) Պ. ԼԱՖԱՐԿ. Բուլժուազիայի հայտնաբերությունը:
- 9) ԿՕԼԼՕՆՏԱՅ. Ընտանիք եւ կոմունիստական հասարակություն:
- 10) ՏՐՕՏԿԻ. Հոկտեմբերյան յեղափոխությունը:
- 11) ՊԼԵԽԱՆՍԿ. Իմպերիալիզմ եւ Բալկանյան Հանրապետությունները:
- 12) ԼԻԲԿՆԵՐՏ. Նրկու աշխարհ:
- 13) ԿՐՈՂՍԿԱՆ. Ժողովրդական կռիվներն ու ղեկավարումը:
- 14) ՏՐՕՏԿԻ. Ժան Ժորես:
- 15) ՊԲ. ԷՆԴԵԼՍ. Կոմունիզմի տեղեւորները (Կոմունիստական Մա-
նիֆեստի նախնական խմբագրությունը):